

DİNLEME BECERİSİNİN DİĞER BECERİ ALANLARI İLE İLİŞKİSİ*

*Selim EMİROĞLU***

*F. Nur PINAR****

ÖZET

Birey, başkalarının duygu ve düşüncelerini anlamak için dinleme ve okumaya, duygu ve düşüncelerini anlatmak için konuşma ve yazmaya başvurur. Dilin dört temel beceri alanı vardır. Bunlar: dinleme, okuma, konuşma ve yazmadır. Bu beceriler birbirleri ile ilişkili olup her biri bir diğeri üzerinde etkiye sahiptir. Bu becerilerden dinleme ve okuma alıcı beceriler olup anlama; konuşma ve yazma ise verici beceriler olup anlatma yeterliğini geliştirmek için önemlidir. Dinleme, bireyin ilk kazandığı beceri alanıdır. Konuşma, okuma ve yazmanın gelişebilmesi için dinleme becerisinin gelişmiş olması gerekmektedir. Dinleme, insanların doğuştan getirdiği bir beceridir. Bu beceri konuşma, okuma ve yazma gibi beceri alanlarının etkili bir şekilde kullanılması bakımından önemlidir. Dinleme eğitimiyle birey, dünyaya gelmeden önce anne karnında, dünyaya geldikten sonra ailede, eğitim kurumlarında ve sosyal çevrelerde gelişim gösterir. Dinleme becerisini geliştirmek için bireye, aileye ve eğitimcilere önemli görevler düşmektedir. Her fırsatta, temel dil becerilerinin temelini oluşturan dinleme becerisinin eğitimi vurgulanır ancak bu beceriyi geliştirecek çalışmalar, etkinlikler, uygulamalar ve eğitim-öğretim programlarının hazırlanması ihmal edilir. Bu çalışmada dinleme eğitiminin önemi belirtilmiş ve dinlemenin diğeri beceri alanlarıyla ilişkisi ortaya konulmuştur. Çalışma kuramsal bir yapıdadır. İlgili alan taraması ile dinlemenin konuşma, okuma ve yazma becerileri ile ilişkileri tespit edilmiş ve açıklanmıştır. Çalışma sonunda çeşitli yorum, görüş, açıklama ve değerlendirmelere ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dinleme, konuşma, okuma, yazma, beceri alanlarının birbiriyle ilişkisi

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Mevlana Üniversitesi, Türkçe Eğitimi, El-mek: semiroglu@mevlana.edu.tr

*** Mevlana Üniversitesi, Türkçe Eğitimi

RELATIONSHIP BETWEEN LISTENING AND OTHER SKILL TYPES

ABSTRACT

A person refers to listening and reading in order to understand the thoughts and feelings of others and he refers to speaking and writing in order to describe the feelings and thoughts of himself. There are four basic skills of the Language. These are listening, reading, speaking and writing. These skills are associated with each other and each has an effect on one another. Listening and reading are receptive skills which are important for improving comprehension. Speaking and writing are transmitter skills which are important for improving the adequacy of description. Listening is the first skill the person gets. In order to improve speaking, reading and writing, firstly listening skill should be developed. Listening is an innate skill. Listening skill is important for using effectively the other skills, such as speaking, reading and writing with the listening skill, the person progress in the womb of mother, after born in the family, educational institutions and social environments. To improve listening skill, the person, the family and educators have important roles. Although every time it is signed that the development of listening skill which forms a basis for four main Language skills studies, activities, practises and preparing educational programs that improve this skill are ignored. In this study, the importance of listening education was emphasised the relationship between listening skill and the other skills was revealed. The study is in a theoretical structure. With reviewing of literature, the relationship between listening and speaking, reading, writing skills was indicated and explained. At the end of the study, different comments, ideas, explanation and assessments were included.

Key Words: Listening, Speaking, Reading, Writing, The Relations of Skill Types.

1. Giriş

Hayatımızın büyük bir bölümünü dinlemeyle geçiririz. Pek çok bilgimizi dinlemeyle elde ederiz. Dinleme okuma, konuşma ve yazma kadar önemlidir. İyi bir okuma, konuşma ve yazmanın olabilmesi için iyi bir dinlemenin olması gerekir.

İnsanın kazandığı ilk ve en önemli beceri, dinleme becerisidir. “Doğumdan önce başlayan, ailede gelişen, okulda devam eden ve hayatın pek çok alanında kullanılan dinleme becerisi, bir bakıma sesleri okuma ve anlamlandırmadır. Her ne kadar sağlıklı bir insan dünyaya geldikten sonra duyu organlarından en çok gözlerini kullansa da, anne karnında kulaklarıyla çevresini fark ettiği için bir anlamda insan dünyaya gözlerini değil, kulaklarını açar” (Emiroğlu, 2013: 271).

Dinlemenin insanın başarısındaki payı büyüktür. Dinlemenin en çok ve en sık kullanılan dil becerisi olduğu göz önünde bulundurulduğunda, dinleme becerisi gelişmiş öğrencilerin derslerdeki başarılarının da buna paralel olarak artacağı rahatlıkla söylenebilir.

Hem okul hayatında hem de günlük hayatın her anında karşılaşılan dinleme becerisinin eğitime çok fazla önem verilmediği görülmektedir. Dinlemeyle ilgili, bu becerinin zaten doğuştan

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

var olduğuna ve geliştirilmesine gerek olmadığına dair yanlış bir düşünce bulunmaktadır. Oysa diğer beceri alanlarının temelini oluşturan dinlemenin başta aile olmak üzere, eğitim kurumlarında, uygun eğitim yöntemleri ile bireylere kazandırılması gerekir. İnsanlar, konuşma bozukluklarını gidermek ve diksiyon eğitimi almak için konuşma kurslarına; daha hızlı ve verimli okumak için hızlı okuma kurslarına; yazarlık ve yazı yazma yeterliklerini geliştirmek için yazarlık okullarına ve yazı yazma kurslarına başvururken dinleme ile ilgili bir kursun olabileceğini dahi düşünmezler. İnsanların dinlemeyle ilgili yaşadıkları sorunların üstesinden gelmek için hem örgün hem de yaygın eğitim kurumlarında, dinleme becerisini geliştirmeyi amaçlayan öğretim programları doğrultusunda eğitim almaları gerekir.

Eğitimin temeli olan dinleme, kendiliğinden gelişen bir beceri olarak algılanmakta, bu becerinin eğitime gerek olmadığı düşünülmemektedir. Hâlbuki dinlemeyle başlayan eğitim süreci, bireyin tüm eğitimini ve sosyal yaşantısını etkisi altına almaktadır. “Yapılan araştırmalar, bir kişinin insanlarla birlikte olduğu sürenin % 42’sini dinlemekle geçirdiğini, öğrencilerin okulda öğretmen ve arkadaşlarını günde 2,5-4 saat dinlediklerini, okul başarısının da öğrencinin dinleme yeteneğine sıkı sıkıya bağlı olduğunu göstermektedir” (Göğüş, 1978: 227). Dinleme eğitime verilen önem arttıkça çocuğun zihinsel, ruhsal ve duygusal dünyasında da gelişmeler olmaktadır. “Çocuklar öğrenmeye dinleme ile başlarlar. Dinleme konuşma, okuma ve yazma gibi diğer alanlara da temel oluşturur. Çocuklar, hem öğrenmek hem de zihinsel yapılarını geliştirmek amacıyla dinleme becerilerini kullanırlar. Dinleme yoluyla öğrencilerin iletişim kurması, öğrenmesi ve zihinsel yapısını geliştirmesi kolay olmaktadır” (Özbay, 2009: 81).

Dinleme ile ilgili çeşitli tanımlar bulunmaktadır. Bu tanımlardan birkaçını dinlemenin ne olduğu, nasıl gerçekleşmesi gerektiği ve belirgin özelliklerini ortaya koymak bakımından ele almak gerekir.

Dinlemenin dikkatle bağlantısı gözden uzak tutulmamalı ve bilinçle gerçekleştirilmesi gereken bir beceri olduğu bilinmelidir. Dinleme, “Kulağın işitme işlevini bilinçli olarak kullanmadır. Yani dikkati, seslerin üzerinde toplayarak manayı anlamadır. İşitmede dikkat olmadığı halde dinlemede dikkat vardır. Bir anlamda dinleme, dikkatli işitmedir ya da işitme, dikkatsiz dinlemedir” (Alperen, 2001: 17).

Bazı tanımlar dinlemenin daha çok bir tepki olması özelliğine vurgu yapar. Demirel’e (1999: 33) göre dinleme, “Konuşan kişinin vermek istediği mesajı, pürüzsüz olarak anlayabilme ve söz konusu uyarana karşı tepkide bulunabilme etkinliğidir.”

Taşer ise dinlemeyi şöyle tanımlamaktadır: “Dinleme, konuşmada ileri sürülen düşünceleri anlamak, yorumlamak, değerlendirmek, organize etmek, aralarındaki ilişkileri saptamak ve belleğimizde saklamaya değer bulduklarımızı seçip ayırmak demektir” (Taşer, 2012: 206).

Tanımlara göre dinlemede işitme, işittiğini anlama ön plana çıkmaktadır. Anlama, diğer dil becerilerinde olduğu gibi dinlemenin de vazgeçilmez bir unsurudur. Dinleme süreci içinde dinleyici göndericiden gelen mesajı daha önce karşılaştığı bilgilerle birlikte yorumlayarak; organize edip değerlendirerek anlama sürecini tamamlamaya çalışır. Birey günlük yaşamında birçok sözlü uyarıcıyla karşı karşıya kalır. Bu uyarıcılar arasından ihtiyaçlarına göre seçim yapar. Uyarıcılara yönelen dikkat, kavrama sürecini başlatır. Bu uyarıcılar arasında kurulan bağlantılar ise anlamayı gerçekleştirir.

Dinlemeyle işitme arasında fark vardır. Her işitme dinleme değildir. Dinlemenin olabilmesi için seslerin psikolojik bir süreçten geçmesi gerekir. İşitme, kişinin iradesiyle olmayan, insanın kulağı aracılığıyla beynine giden her türlü ses unsurudur. Dinlemeyse kişinin tercihine bağlı olarak, seçerek ve isteyerek algıladığı sesler bütünüdür. Bu nedenle “Dinleme, çaba gerektiren bilinçli bir süreç olmalı ve kulağa gelen sesler anlaşılmalıya çalışılmalıdır” (Özbay, 2009: 48).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

Dinleme izlemeyi beraberinde getirir. Teknolojinin gelişmesiyle günlük hayatın vazgeçilmez parçaları olan dinleme ve izleme, “dinleyerek ve izleyerek anlama” alışkanlığını belirli bir seviyeye kadar geliştirecektir. Dinleme ve izleme, gerek öğrencinin öğrenimi süresince gerekse yaşamı boyunca öğrenme ve anlamasının en önemli yollarından biridir. Birçok bilgi, dinleyerek ve izleyerek öğrenilir. Kulak ve gözler, insanın doğumuyla beraber en çok kullandığı duyu organlarıdır. İnsan kulaklarıyla işitir, dinler; gözleriyle izler ve görür. Göz ve kulak bilgi edinmenin ve öğrenmenin en etkili araçlarıdır. İnsan duyuları aracılığıyla öğrenir. Duyular içerisinde ise görme duyusu ağırlıklı bir yer tutar. Sesli ve görsel öğelerden ne kadar yararlanılırsa kalıcılık da o oranda artar. Bu bakımdan dinlediğini/izlediğini anlama alışkanlığına yeterince önem verilmeli, çocuğun gelişiminde önce aile bireyleri sonra eğitimciler, üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmelidir.

Bilgi birikimi elde etmek, daha önce kazanılmış deneyimlerden yararlanarak yeni durumlara uygun davranış ve tutum geliştirmek, zamanında kazanılmış iyi bir dinleme becerisiyle yakından ilgilidir. Dinleme becerisi ilk olarak ailede gelişmeye başlar. Bu beceri daha sonra eğitim kurumlarında planlı ve programlı olarak geliştirilmeye çalışılır. Dinleme ile ilgili yapılacak her etkinlik, öğrencilerin dinlediklerini daha iyi anlamaları için atılmış birer adım olacaktır. Türkçe eğitim programında, anlama becerisini geliştirmek kapsamında dinleyerek/izleyerek anlama için özel davranışlar belirlenmiştir. Türkçe dersinin temel amaçlarından biri, öğrencileri görüp izlediklerini, dinlediklerini ve okuduklarını tam ve doğru olarak anlar bir duruma getirmektir.

Dinleme ve izleme ilköğretim programında bir arada kullanılmıştır. Programın genel amaçlar ve öğrencilere kazandırılacak davranışlar kısmında “dinleme/izleme kurallarını uygulama, dinlenileni/izlenenini anlama ve çözümlenme, dinlediklerini/izlediklerini değerlendirme, etkili dinleme/izleme alışkanlığı kazandırma” şeklinde dinleme/izlemeye ait ortak hedef ve davranışlar belirlenmiştir.

Eski Temel Eğitim Okulları Türkçe Programı’nda, Genel Amaçlar bölümünde, dinleme becerisi ile ilgili olarak şu amaçlara yer verilmiştir:

1. Öğrencilere, görüp izlediklerini, dinlediklerini, okuduklarını tam ve doğru olarak anlama gücü kazandırmak.
2. Onlara görüp izlediklerini, dinlediklerini, okuduklarını, incelediklerini ve düşündüklerini tasarladıklarını söz ya da yazı ile doğru ve amaca uygun olarak anlatma beceri ve alışkanlığını kazandırmak.
3. Onlara dinleme, okuma alışkanlık ve zevkini kazandırmak; estetik duyguların gelişmesinde yardımcı olmak (MEB, 2000: 7).

Yine, İlköğretim Okulları Türkçe Programı’nda Özel Amaçlar bölümünde, dinleme becerisi ile ilgili olarak şu amaçlara yer verilmiştir:

1. Öğrencilere düzeylerine uygun konuşmaları dinleme; olay, film vb. izleme beceri ve alışkanlığını kazandırmak.
2. Öğrencilerin edindikleri dinleme, izleme beceri ve alışkanlığını düzeylerine göre geliştirmek.
3. Öğrencilere dinlediklerini ve izlediklerini doğru anlama ve yorumlama yeteneği kazandırmak.
4. Öğrencilere dinleme ve izleme yoluyla ilgi uyandırarak yakın ve uzak çevrelerini tanıma ve sevme duygusu kazandırmak, bilgilerini artırmak (MEB, 2000: 8 Akt. Özbay, 2009: 79)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

2000 yılında hazırlanan ilköğretim programında amaçları belirtilen dinleme/izleme becerisi ile ilgili olarak günümüz İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programında, dinleme/izleme becerisinin geliştirilmesiyle öğrencilerden “dinlediklerini/izlediklerini sıralama, sınıflama, sorgulama, ilişkilendirme, eleştirme ve bunlarla ilgili çıkarımlarda bulunma gibi üst becerileri” gerçekleştirmelerinin beklendiği ifade edilmektedir (MEB 2006: 5). Ayrıca Türkçe Programında; “dinleme/izleme kurallarını uygulama, dinleneni/izleneni anlama ve çözümlenme, dinlediklerini/izlediklerini değerlendirme, söz varlığını zenginleştirme, etkili dinleme/izleme alışkanlığı kazanma” olarak dinleme/izleme becerisine ait kazanımlar belirlenmiştir. İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programında (2006: 10) beceri alanlarının oranları; dinleme/izlemenin % 15, konuşmanın % 20, okumanın % 30, yazmanın % 20 olarak belirtilmiştir.

Dinleme ilk öğrenilen beceri alanı olması nedeniyle diğer beceri alanlarını etkileyebilmektedir. Öğrenilen bilgiler ilk olarak dinleme alanına dayanmaktadır. Ana dili öğretimini etkileyen dinleme becerisine yeteri kadar önem verilmemesi, diğer beceri alanlarının gelişimine engel olacaktır. Dinleme becerisinin diğer dil becerileriyle olan ilişkisi üzerinde araştırmacılar zaman zaman söz söylemişlerdir. Yapılan literatür taramasında dinleme becerisinin diğer beceri alanlarıyla ilişkisini belirleyen bir araştırmanın bulunmadığı görülmüştür.

Dinleme ile okuma, anlama; konuşma ile yazma, anlatma kapsamındadır. Anlama ve anlatma becerileri birbiriyle ilişkilidir. Çünkü tüm beceri alanları birbirini desteklemektedir. Anlama becerilerinden birinin gelişmemesi durumunda anlatma becerilerinin gelişimi de olumsuz etkilenir. İnsanlar yazılı ya da sözlü anlatım yollarını kullanarak duygu ve düşüncelerini başkalarıyla paylaşırlar. Diğer insanların duygu ve düşüncelerini anlamak içinse okuma ya da dinleme/izlemeye başvururlar.

2. Çalışmanın Amacı, Önemi ve Yöntemi

Bu bölümde yapılan çalışmanın amacı, önemi belirtilmiş ve hangi yöntemle gerçekleştirildiği açıklanmıştır.

2. 1. Çalışmanın Amacı

Çalışmanın amacı, temel becerilerin en önemlisi olan dinleme becerisinin diğer beceri alanlarıyla nasıl bir ilişki içinde olduğunu belirlemeye çalışmaktır. Bu amaçla dinleme becerisi merkeze alınmış ve diğer beceriler dinleme becerisi etrafında ve bu beceriyle ilişkisi oranında incelenmiştir.

2. 2. Çalışmanın Önemi

Çalışma, dinlemenin diğer beceriler için temel oluşturduğunu ve bu becerilerle yakından ilişkili olduğunu göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

2. 3. Çalışmanın Yöntemi

Çalışma, kuramsal bir nitelik taşımaktadır. Yapılan alan taraması ve deneysel-kuramsal çalışmaların incelenmesi sonucu dinlemenin okuma, konuşma ve yazma becerileriyle olan ilişkisi ortaya konulmuştur. İlişkilendirme, yorum, görüş ve değerlendirmelerle dinlemenin temel oluşturan bir beceri olduğu açıklanmıştır.

3. Bulgular ve Tartışma

Birey, duygu ve düşüncelerini anlatmak için konuşma ve yazmaya başvurur. Başkalarının duygu ve düşüncelerini anlamak için dinleme ve okumaya ihtiyaç duyar. Anlama (dinleme-okuma), anlatma (konuşma-yazma) becerilerinin amacına ulaşabilmesi için beceri alanlarına dönük eğitimlerin verilmesi gerekir. Bu eğitimler verilirken beceri alanlarının birbiriyle ilişkili olduğu

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

unutulmamalıdır. Aşağıda dinleme becerisinin diğer beceri alanları ile ilişkisi belirlenmeye çalışılmıştır.

3.1. Dinleme-Konuşma

Konuşma, insanlar arasındaki iletişimin temelini oluşturur. İnsanlar duygularını, düşüncelerini, hayallerini, bilgilerini, gördüklerini ve duyduklarını bir başkasına anlatma gereği duyarlar. Böylelikle konuşma becerisi dinlemeyi beraberinde getirir. Dinlemenin olabilmesi için de konuşmaya ihtiyaç vardır. “Konuşma düşüncelerin, duyguların ve bilgilerin seslerden oluşan dil aracılığıyla aktarılmasıdır” (Demirel, 1999: 40). Taşer’e göre ise “Konuşma, bilindiği gibi duygu, düşünce ve dileklerimiz, görsel, işitsel öğeler aracılığıyla karşımızdakine iletmektir; başka bir deyişle açıklamadır, dışa vurmadır (Taşer, 2012: 27).

Konuşmanın gerçekleşmesi için sese ihtiyaç vardır. Ses, vücuttaki birçok organın uyumlu bir şekilde çalışmasıyla meydana gelir. Bu organlar, diyaframdan başlayarak dile kadar uzanır. Bütün bu ses organlarını yöneten beyindir. Beynin etkisi, konuşmanın sadece fiziksel değil, zihinsel boyutunun olduğunu gösterir. “Konuşma becerisi; okuma, dinleme ve yazma becerilerine göre daha komplekstir. Bu beceri fiziki olarak adeta iç içe girmiş, küçük bir sistemin birbiriyle ahenkli olarak çalışması sonucunda gelişir” (Yalçın, 2002:101).

Konuşma becerisi dinleme becerisinden sonra kazanılan ve bireyin doğumundan sonra kullanmaya başladığı dil becerisidir. “Çocukların kazandıkları ilk dil becerilerinden biri olan konuşma, yapılan araştırmalara göre dinlemeden sonra kullanılan beceridir. Dinleme becerisinin çocuğun anne karnında yedi aylıktan başladığı bugün somut olarak bilinen bir gerçektir. Konuşma becerisinin ise çocuğun doğumuyla beraber çıkardığı ilk seslerle başladığı kabul edilmektedir” (Temizyürek vd. 2011: 201). Çocuklar öncelikle çevrelerindeki sesleri tanımayı ve bunları değerlendirirken ayırt etmeyi öğrenirler daha sonra da tanıdık sesleri hatırlamaya başlarlar. Çocuk bu aşamalardan geçerek dinleme becerisini kullanmak zorundadır. Çocuğun ilk sesleri çıkarmakla başlayan konuşması, okul dönemine kadar gelişir. Okul dönemine geldiği zaman çocuk çevresiyle konuşarak iletişim kurabilmektedir. Bu dönemde konuşmaya gerekli önem verilerek konuşmanın olgunlaşması sağlanmalıdır.

Konuşmanın dinlemeden sonra en çok kullanılan dil becerisi olduğu söylenebilir. Çünkü iletişim insan hayatının vazgeçilmezidir. İnsanın sözlü iletişimdeki başarısı etkili dinleme ve konuşmaya bağlıdır. Konuşma ve dinleme becerilerinin gelişmemiş olması, iletişimi olumsuz yönde etkilemektedir. İnsanlar eğlenmek, bilgi edinmek, ilgilerini ve ihtiyaçlarını belirtmek gibi çeşitli nedenlerden dolayı iletişim kurarlar. İletişim sırasında insanlar karşdakini anlamak, onunla ilgili bilgi sahibi olmak için dinlemek zorundadır.

İnsanların, dinleme sırasında zihinlerinin açık ve aktif olması gerekir. Dinleme sırasında dinleyicinin beyni, konuşmacının beynine göre daha fazla performans sergiler. Konuşmacı konuşacağı konuya yoğunlaşmıştır ama dinleyici, dinleyeceği konunun yanında başka şeyler de düşünebilmektedir. Dinleyici sadece konuşmacıyı değil kendi söylediklerini de dinlemektedir. Dinleyicinin sözün ötesine geçebilmiş konuşmacı olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Konuşma sırasında kullanılan kelimeler aktarılmak istenileni anlatmakta yetersiz kalabilir. Bu durum, özellikle duyguların, sevinçlerin, üzüntülerin ve mutlulukların anlatılmasında ön plana çıkmaktadır. Bu sebeple konuşmacı mimiklerine ve beden diline başvurarak dinleyici karşısında anlatmak istediklerini etkili bir şekilde iletebilmelidir. Dinleyici, tepkileriyle konuşmacıyı etkileyerek konuşmaya yön verir. Dinleyicinin bu tavrı konunun amacından uzaklaşması, konuşmacının da hata yapma ve gereksiz ayrıntılara girme olasılığını artırmaktadır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

İnsanlar birbirleriyle sürekli olarak iletişim kurmak ihtiyacı hissederler. Bunun için de çeşitli iletişim kurma yöntemleri kullanırlar. Bu yöntemlerden en yaygın olanı konuşmayla kurulan iletişimdir. Bu durumda bireylerin biri konuşmak, diğeri ise dinlemek zorundadır. “Konuşma karşılıklı bir eylemdir. Başka bir deyişle, konuşma eyleminde en az bir gönderen (iletken) ile bir alıcının bulunması gerekir. Her ne kadar gönderen/konuşan, alıcıdan/dinleyiciden daha etken ise de, bundan, konuşma eyleminde alıcının/dinleyenin edilgen bir rol oynadığı sonucunu çıkarmak yanlıştır” (Taşer, 2012: 199). Dinleyici konuşmacı kadar etkindir çünkü dinleyici konuşmacıyla bir iletişim kurma çabası içindedir. Konuşma, anlatma ve dinleme, anlama alanına dâhil edilse de; konuşma ve dinleme iletişim sürecini oluşturan unsurlar olduğu için, bunları birbirini tamamlayan ve birbirinden ayrılmayan etkinlik alanları olarak düşünmek gerekir.

“Konuşma becerisi ile dinleme becerisi arasında doğrudan bir ilgi bulunmaktadır. Bunun başlıca sebepleri arasında konuşmanın birden fazla kişi arasında cereyan etmesi ve tarafların birbirlerini dinlemek zorunda olmaları bulunmaktadır. Dinleme olmadan konuşma olmayacağı gibi, dinleme becerisi gelişmemiş olan insanların güzel konuşmaları da mümkün olmamaktadır” (Özbay, 2009: 61). Konuşma becerisine sahip olabilmek için önce dinlemek gerekir. Her sesin doğru bir sesletimi vardır. Sesler kelimeleri oluşturduğundan kelimeleri doğru söylemek için duymamız, anlamamız gerekir. Dinlenen her kelime doğru olarak kodlanmalı ve konuşma sırasında dinlendiği gibi ifade edilmelidir. İşitme organlarında herhangi bir problem bulunan kişilerin konuşmalarının ideal olmasını beklemek doğru olmaz.

Sadece söz değil, ses de dinlenmelidir. Telaffuzla ilgili doğruları geliştirmenin en etkili yolu dinlemedir. Dilin etkili biçimde kullanılması için konuşmada vurgu ve tonlamayı iyi kullanmak gerektiği gibi vurgu ve tonlamanın anlamda oluşturduğu etkiyi kavrayabilmek için iyi bir dinlemeye ihtiyaç vardır. Öğrencilerin konuşma sırasında dilin ses özelliklerine dikkat ederek konuşmaları için dildeki ses değişimlerini ve bunların konuşmaya kattığı anlam farklılıklarını keşfetmeleri sağlanmalıdır. Bunu dinleme eğitimi ile gerçekleştirmek mümkündür.

Dinleme sırasında dinleyici birçok uyarıcıya maruz kalabilir. Bu uyarıcılar dinleme sırasında anlaşılmaya çalışılan kelime sayısını etkilemektedir. İnsanların konuşma hızı ile dinleme/anlama hızı farklıdır. Konuşma hızı, dinlediğini anlama hızına göre daha yavaştır. İnsanlar, dakikada ortalama 100-150 kelimelik bir konuşma hızına kadar ulaşabilir. Ancak dinleyenler dakikada yaklaşık 600 kelimeyi anlayacak kapasitededir. Bu durumda konuşmacının aktardığı kelimelerden arta kalan boşluğu dinleyicinin iyi değerlendirmesi gerekir. Dinleyici zihninde boş kalan kısmı, konuyla ilgili çağrışımlarla genişletmeli, konuşmacının sergilediği jest ve mimiklerini gözlemlemeli ve çevredeki uyarıcılar nedeniyle dikkatinin dağılmasına izin vermemelidir.

Dinlemenin bir anlamda konuşmanın temeli olduğu bilinmelidir. “Çocuk kelimeleri öncelikle duyarak öğrenir. Seslerin ayırımına ancak dinleme sonucu ulaşabilir. İşitme sorunları olan çocuklar kelimelerin ses algısına sahip olmadıklarından artikülasyon bozukluğu ortaya çıkabilir” (Temizyürek vd. 2011: 157).

Dinleme-konuşma becerileri üzerinde durulurken konuşmanın anlık olduğu unutulmamalıdır. Konuşmayı oluşturan kelimeler uçup gider. Bu yüzden konuşmada, okuma ya da yazmada olduğu gibi bir tekrar söz konusu değildir. Bu durum karşısında dinleyici, konuşmayı dinlemek, zamanında anlamak zorundadır. Okuma sırasında okuyucu anlamdan uzaklaşabilir ama farkına vardığı zaman geriye dönüp tekrar edebilir. Böyle bir durum, dinleme sırasında mümkün değildir. Örneğin, bireyin, bir konferansı dinlerken konudan uzaklaşması halinde, konuşma sürecinde anlatılanları tekrar dinlemesi mümkün değildir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

Konuşma sırasında dinleyici konuşmayı durdurup, konuşmacıya anlamadığı ya da merak ettiği noktaları sorma şansına sahiptir. Dinleyici bu sayede dönüt alabilmektedir. Dinleyicinin konuşmayı, sorularıyla veya düşünceleriyle yönetebilmesi için takip etmesi gerekir. Takip edilen konuşmalar anlamayı pekiştirecek, dinlemeyi amacına ulaştıracaktır.

3.2. Dinleme-Okuma

Anlamanın önemli basamaklarından olan okuma; dinleme gibi bilgi alma yollarından biridir. Okuma, sonradan kazanılan ve zamanla gelişen bir davranış bütünüdür. Eğitim kurumlarında geliştirilen bir beceri alanıdır. Okuma becerisinin gelişimi okuma eğitimi ile mümkündür. Okuma “Bir metni gözle izleyip anlamını kavramak, gerekirse seslendirmek” tir (Sezer, 1991: 77; Akt. Sever, 2011: 12). Okuduğunu ve dinlediğini anlama becerileri birbirine çok benzeyen öğelerdir.

Dilin beceri alanlarının beynin hangi bölgeleriyle ilişkisi bulunduğu dair araştırmalar bulunmaktadır. Dinlemenin okuma becerisi üzerindeki etkileri beyinle ilgili yapılan çalışmalarda da ortaya çıkmıştır. “Yapılan araştırmalar insanın okuma merkezinin beynin işitme merkezinin içine yerleşmiş olduğunu belirtmektedir” (Chermak ve Musiek, 1997; Akt. Girgin, 2006: 20).

Anlama, okul öncesinde dinlemeyle, okuma-yazma öğrendikten sonra genellikle okuma yoluyla gelişmektedir. Bireyin anlama becerisi dinleme ve okuma yoluyla gelişmektedir. Bu becerilerle birey, yeni bilgilere ulaşır. Günümüz iletişim süreci, teknolojinin gelişmesiyle birlikte dinleme/izleme becerisini ön plana çıkarmıştır. İletişim kaynaklarına bakıldığında görselliğin ön plana çıktığı görülür. Görselliğin giderek önem kazanması, izlediğini anlama yeteneğini gerekli kılmaktadır. Okuma, yazıları ve yazıları desteklemek için kullanılan görsel öğeleri anlama etkinliğidir. Okuma esnasında sözcükler ve görseller okunup algılanır. Bu bakımdan okuma, fiziksel ve zihinsel öğelerin bir arada kullanıldığı karmaşık bir anlama becerisidir. Bu nedenle, okuma eğitimiyle birlikte anlama eğitimi üzerinde de önemle durulması gerekir.

Okuma ve dinleme, anlama alanına ait iki beceridir. Bu iki beceri, dışarıdan gelen uyarıcıların anlamlandırılması bakımından benzerlik göstermektedir. “Okuma ve dinleme becerileri, bir paranın iki yüzü gibi düşünülürse dinleme ve okuma dildeki alıcı becerilerin farklı iki yüzü gibidir. Her ikisi de dilin kullanımının içinde yer almaktadır. Her ikisinin de iletişim açısından avantajlı durumları bulunmaktadır” (Özbay, 2009: 60).

Okuma süreci, dinleme gibi, geliştirilen bir süreç olarak değerlendirilmelidir. Dinlemeyle okuma becerisi benzer özellikler gösterir. Okumada, dinlemede olduğu gibi, birey okuduğunu anlama, kavrama, analiz ve sentez yapma, yorumlama ve değerlendirme yeteneklerini kullanabilmektedir. Anlamayı gerçekleştirmek bakımından pek çok avantajına rağmen dinleme/izlemenin dezavantajlarının olduğu unutulmamalıdır. Okuma, zamana ve mekâna göre esneklik gösterirken böyle bir şey dinlemede söz konusu değildir. Dinlemede dinleyici zaman ve mekândan bağımsız hareket edemez.

Dinleme, okumaya göre daha fazla dikkat gerektirir. “Anlamaya yönelik dil becerilerinden okumada, metne gözle bakmak gibi konsantrasyonu tamamlayıcı zorunluluklar vardır. Dinlemede göz ve konsantrasyonu sağlamada görev üstlenen diğer unsurları bir noktada toplamak daha güçtür. Dolayısıyla dinlemede dikkati toplama süreci okumaya göre daha zordur” (Doğan, 2012: 3).

Dinleme, okumaya göre daha az performans sergilenen bir faaliyettir. Birey, dinleme sırasında fiziksel bakımdan daha az yorgunluk yaşar. Kitap okuyan kişi, uzun bir süre kitap okumaya devam ettiğinde, enerji kullanımı ve göz kaslarının zorlanması sebebiyle yorulabilir. Bu durumda okumaya ara verip dinlenmesi gerekir. Bir konuşmacıyı dinleyen kişi ise daha az enerji kullandığı ve göz kaslarını okumada olduğu kadar yormadığı için yorgunluktan daha az etkilenir,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

uzun bir süre ve dikkatle dinleyip gerekli bilgileri edinebilir. Hatta dinleyici, konuşmacıyı gözleri kapalı olarak bile dinleyebilir.

Dinlemenin de okuma gibi eğitilebilir bir beceri olduğu unutulmamalıdır. “Dinlemeyi öğrenmek okumayı öğrenmek kadar önemlidir. Okuma gibi dinlemek de bilgi, beceri, alışkanlık gerektirir. Aslında dinlemek kulak yoluyla okumaktır” (Özdemir, 1987:117). Okuma-anlamanın gerçekleşebilmesi için önce dinlemenin öğrenilmesi gerekir. Bu bakımdan dinleme, okumanın önünde yer alır. Zamanında kazanılmayan alışkanlıkların bir sonraki aşamada kazanılması güçleşir. Her iki beceri de zihnin anlama süreciyle ilgilidir. Her iki beceri de bireyin hem eğitim hayatında hem de günlük yaşamında etkili rol oynarlar.

Okuma becerisi, araştırmacılar ve eğitimciler tarafından önemsenmekte ve bu alanla ilgili çalışmalar yapılmaktadır. Geçmişteki ve bugünkü eğitim sistemimiz daha çok okuma üzerine kurulmuştur. Bu nedenle eğitim sistemimizin hedeflerine ulaşmasında okumanın önemi büyüktür. Okulda başlayan okuma eğitimi çocuğun hayatı boyunca devam eder. Okuma, eğitim hayatımızın her anında ihtiyaç duyulan bir eylem olmuştur. Eğitim süreci genel olarak okuma üzerine kurulmuş, dinleme/izleme becerisi ise göz ardı edilmiştir. Aslında “Okumayı öğrenme süreci, çocukların önceden öğrendikleri işitsel işaretleri yeni görsel işaretlere dönüştürme sürecinden başka bir şey değildir (Yangın, 1999: 28).” Okuma göz ekinliği, dinlemeyse kulak etkinliğidir. Okuma sırasında gözler, dinleme sırasında kulaklar kelimelere odaklanır. Okuyucu dinlediğini anlama becerilerini kazandığında, biraz dikkat ve gayretle okuduğunu ve dinlediğini anlama arasında hiçbir fark kalmaz.

Öğrencilerin hem eğitim ortamlarında hem de sosyal hayatlarında zamanlarının büyük bir kısmını dinleyerek geçirdiklerini dikkate almayarak kelime dağarcıklarının yetersizliğini sadece okumalarına bağlamak doğru olmaz. Çünkü dinleme sürecinde öğrenilen kelime sayısı, okumada öğrenilen kelime sayısından oldukça fazladır.

Çocukların anlama becerilerinin gelişimi kelime dağarcıklarına bağlıdır. Çocukların dildeki kelimeleri hangi oranda öğrenmiş oldukları, dinlediklerini ve okuduklarını anlayabilmeleri için önemlidir. Çocuklar öğrendiği kelimeler kadar dinleyip okuyacak ve konuşup yazacaktır.

Kelime dağarcığının oluşması ve zenginleşmesi dinlemeyle başlar, okumayla devam eder. Birey zamanının çoğunluğunu dinlemeyle geçirir. Dinleme anında kelimelerin tamamının dinlenilmemesi, bireyin dinlediğini kavrayamamasına, yeterince anlayamamasına sebep olacaktır. Kavrama ve anlama yeterince gelişmemesi ise okuma becerisinin amaçlarına ulaşmada önemli bir eksikliklerdir.

Dinleme sırasında, kelimelerin dinlenilmemesi kavramayı ve anlamayı yavaşlatacağı gibi yeni kelimelerin öğrenilmesini de engelleyecektir. Dinleme ve okumada kazanılmayan yeni kelimeler çocuklar için kelime öğrenim sürelerini uzatacak, anlatma becerilerinde karşılarına bir sorun olarak çıkacaktır.

Okuma becerisinde dinleme becerisinde olduğu gibi bazı stratejiler kullanılmaktadır. Bu stratejilerin kullanımı dinleme eğitiminde daha çok önem taşır. “Anlama stratejileri hem dinlemede hem de okumada kullanılabilir. Ancak anlamayı ve hatırlamayı kolaylaştıran stratejilerin dinlemede kullanımı okumadan daha önemlidir çünkü okuma sırasında yazılı materyali okuma hızı öğrencinin kontrolü altındadır. Ayrıca okuma sırasında öğrencinin geri dönüşler yapma, ara verip dikkatini toplama gibi anlamayı kolaylaştıran etkinlikler yapması mümkündür. Oysa dinleme sırasında öğrenci, konuşmanın hızını kontrol edemediği gibi geri dönüşlerin yapılması ya da ara verilmesi mümkün olmayabilir (Özbay, 2009: 92).” Okumada kullanılan bu stratejilerin dinlemede kullanımı okumadan daha önemli olabilmektedir. Çünkü anlama ilk önce dinlemeyle gerçekleşir. Bireyin karşısına yazılı işaretlerden önce sesli işaretler çıkmaktadır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

Dinleme bireyi sosyal, okuma ise asosyal yapabilir. İletişimin temeli dinleme ve konuşmadır. Bir iletişimde etkileşimin sağlanabilmesi için konuşma kadar, hatta ondan fazla dinlemeye ihtiyaç vardır. Dinleme, karşıdaki kişiyle bir bağ oluşmasını sağlar. Konuşmacının canlılığı ve yayılan enerjisi dinlemeyle karşılık bulur. Böylece, kişiler arasında sosyalleşme gerçekleşir. İnsanlar bir arada bulunarak, mutluluk ve üzüntülerini paylaşırlar; duygu, düşünce ve hayallerini birbirlerine aktarırlar. Dinleme sayesinde paylaşım ve aktarımlar karşılıklı ve kalıcı olur. Okuma ise, bireyin yalnız başına gerçekleştirebileceği, karşılıklı iletişime ihtiyaç duyulmayan bir etkinliktir. Birey, hiç kimseyle etkileşime geçmeden, istediği ve kendisi için önemli bulduğu bilgilere kitaplardan ulaşabilir. Ancak, böyle bir öğrenme yöntemi, sosyallikten uzak olabilir. Okuyucu, insanlardan çok kitaplardan faydalandığında, giderek insanlarla olan iletişimden uzaklaşabilir. Bir okuyucunun kitapla kurduğu iletişim tek yönlü ve süresizdir. Kitabı eline almayınca kadar bir iletişimden söz edilemez. İnsanlarla kurulan iletişim ise karşılıklı olup süreklilik gösterir. Okuma bu bakımdan harfleri, dinleme ise insanları okumaktır.

Alıcı becerilerden biri olan okumada, okuduğunu anlama sadece okunan metin üzerinde yoğunlaşır. Dinlemede ise dikkatle ve ilgiyle dinlenen yerler anlama sürecine alınır. Dinleyici, bir konuşmayı dinlerken tepkisini sözleriyle, jest ve mimikleriyle yansıtabilirken okuyucu yazılı bir materyali okurken tepkisini ve görüşlerini belirtmez; anlamadığı noktaları soramaz, bu nedenle dönüt alamaz. Ancak okuyucunun fazladan bir zaman ayırarak okuduklarını tekrar etme ve istediği bir zamana erteleme gibi bir avantajı vardır. Konuşmada ise böyle bir durum söz konusu değildir. Dinleyici konuşmacıyı yerinde ve zamanında dinlemek zorundadır. “Dinleyicinin konuşmacıyı istediği zaman susturup istediği zaman tekrar ettirme gibi bir durumu söz konusu değildir. İnsan istediği zaman okur, istediği zaman tekrar edebilir. Ancak okumak ve tekrarlamak ilave bir zaman, yeni bir düzenleme ve zevk alınan kişisel faaliyetlerden zaman ayrılmasını gerektirir” (Baltaş, 2009: 50).

3. 3. Dinleme-Yazma

Yazma becerisi dinleme, konuşma ve okuma üzerine kurulmuş, en son kazanılan beceri alanıdır. “Yazma, başka bir deyişle yazılı anlatım, duygu ve düşünceleri, herhangi bir dilde kullanılan alfabedeki yazı karakterlerini, sembollerini, işaretlerini kullanarak başkalarına aktarma işi olarak tanımlanabilir” (Özbay vd. 2011: 21). Anlatım becerisi, bireyin konuşmaya başlamasıyla kazanılıp yazma becerisiyle gelişip devam eder. Çocuk ilk önce dinlemeyi, sonra konuşmayı öğrenir. Okul çağına geldiğinde okuma ve yazmayı öğrenir. Okul dönemine kadar çocuk yazı sistemiyle karşılaşmamış, anlama becerisini dinlemeyle; anlatma becerisini konuşmayla karşılaşmıştır. Okul döneminde ise çocuk yazıyı mekanik bir süreç olarak öğrenir. Daha sonraki dönemlerde yazıyı anlatma becerisi olarak kullanmaya başlar.

Öğrencilerin duygu, düşünce, hayal ve tutumlarını anlatabilmeleri için farklı kelimelere ihtiyaçları vardır. Kelime dağarcığı yazılı anlatım becerisini etkilemektedir. Kelime dağarcığı gelişmiş bir öğrenci, kendini ifade etmede daha başarılı olacaktır. Bu başarı, dinlemeyle ilişkilidir. Alıcı beceriler içinde yer alan dinleme, kelime öğrenimi bakımından önemlidir. Öğrenci, kelime dağarcığına eklediği ve yazılı anlatımlarında kullandığı kelimeleri, büyük oranda dinlemeyle kazanmıştır.

Dinlemenin yazma becerisinin gelişmesinde etkisi vardır. Dinleme ve yazma birbirine uzak etkinlik alanları olarak düşünülebilir. Bunun nedeni yazmanın, insanın duyduğu ya da okuduğu şeyleri yazıya geçirmesi olarak algılanmasıdır. Yazma böyle olsaydı dinleme eylemine ihtiyaç kalmazdı. “Dört temel dil becerisinden birisi olan dinleme becerisi, kişinin yazma becerisinin gelişmesi için gerekli olan en önemli beceridir. Dinleme becerisi gelişmemiş bir kişinin yazma becerisinin de tam olarak gelişmesini beklemek gerçek dışı olacaktır. Çünkü dinleme becerisi yetersiz olan bir kişinin anlama becerisi eksik demektir. Anlama becerisi eksik olan birinin de

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

anlatma becerisi tam gelişmemiştir (Özbay, 2009: 63).” Yazma becerisinin gelişmesi için anlama becerilerinin gelişmesine ihtiyaç vardır. Anlama becerilerinden de özellikle dinlemenin iyi bir şekilde kazanılmış olması gerekir.

Yazmanın gerçekleşmesi için kazanılmış temel becerilerin uygun bir biçimde kullanılması gerekir. “Yazma, bireylerin bilgilerini, temel becerilerini, çok yönlü sistemleri koordine etme kabiliyetlerini içeren bilinç üstü karmaşık bir etkinliktir ” (Walker vd., 2005: 175-183). Yazma etkinliği içerisinde kullanılan temel becerilerden dinleme önemli bir yere sahiptir. Bu beceriyi ailede ve okulda sistemli bir şekilde kazanmış olan bireyler, daha nitelikli yazılar ortaya koyacaktır.

Not tutma, üç temel becerinin kesiştiği bir noktadır. Bunlar; konuşma, dinleme ve yazma becerileridir. Konuşmacı her zaman için dinleyicinin anlama hızından daha yavaş bir oranda konuşmasını gerçekleştirir. Dinleyici dinleme sırasında, anlama hızından kaynaklı oluşacak boşluğu iyi değerlendirmek durumundadır. Dinleyicinin, konuşmayı tam ve doğru olarak dinlemesi, not tutarak desteklenmelidir. Böylece dinleyici aktif bir hale gelir ve zihinsel olarak uyanık kalır.

Dinlemeyle beraber not alma, öğrencinin kendi başına kazanabileceği etkinlik türü olarak görülmektedir. Not tutma sadece yazma olarak düşünülmemelidir. Bireyin dinlediğini analiz edip yorumlaması sonucunda, kendi cümleleriyle düşüncelerini yazıya aktarması olarak değerlendirilmelidir. Not alınan dinlemelerin hatırlanma olasılığı yüksektir.

İnsanlar, başta aile olmak üzere okul, çevre, görsel medya ve sesli iletişim araçlarıyla çeşitli bilgiler elde ederler. Bu bilgiler büyük oranda dinlemeyle kazanılır. Yazılı anlatım çerçevesinde kompozisyon yazan bir öğrenci düşünüldüğünde, bu öğrencinin yazısını oluştururken okuduklarından çok dinlediklerinden yola çıkarak duygu, düşünce, hayal ve tasarımlarını yansıttığı görülür. Günün büyük bir kısmını dinlemeyle geçiren öğrenci, başkalarının düşüncelerini, duygularını, bilgilerini ve deneyimlerini değerlendirip bunlarla kendi düşüncelerini oluşturur. Bir yazıda anlatılmak istenilen duygu ve düşüncelerin doğru ve etkili aktarılması için farklı fikirlere ihtiyaç vardır. Bunda dinlemenin payı büyüktür. Öğrencinin yazısında bu bilgileri, bütünü parçaları olarak kullanması dinlemedeki başarısını gösterir. Dinleme öğrencilerin düşüncelerini zenginleştirmesine yardımcı olur.

4. Sonuç

Türkçe öğretimi dört temel beceri üzerine kurulmuştur; dinleme, konuşma, okuma ve yazma. Bu becerileri gelişmiş bir birey amaçlarına kolayca ulaşabilecektir. Okuduğunu ve dinlediğini anlamakta zorlanmayan; duyduklarını, düşündüklerini, tasarladıklarını karşısındakine kolayca anlatan birey başarılı olur. Dinleme becerisi diğer beceri alanlarına göre daha önce kazanılır. Bu beceri alanının geliştirilmesi için dinleme eğitimine önem verilmelidir.

Bilgi almanın en önemli yollarından biri olan dinleme, en çok ve en sık kullanılan bir beceri alanıdır. Dinlemeyle ilgili çeşitli tanımlar yapılmış, dinlemenin ne olduğu, nasıl gerçekleştiği ve dinlemenin belirgin özellikleri ortaya konulmuştur. Tanımlarda ön plana çıkan nokta işittiğini anlamadır. İnsanlar tarafından işitme ve dinleme sürekli karıştırılır. Bu konuyla ilgili gerekli bilgiler verilmeli işitmeyle dinleme arasındaki farklara dikkat çekilmelidir.

Eğitimin temelini dinleme oluşturur. İzleme, dinlemeyi görsel ve işitsel olarak tamamlar. Türkçe öğretim programında dinleme becerisine önem verilmiş, dinleme/izleme birlikte kullanılmıştır. Bu alana uygun dinleme/izleme becerisini geliştirici amaç ve kazanımlar belirlenmiştir. Öğrencinin konuşulanları ya da okunanları sıralama, sınıflama, eleştirme, sorgulama, ilişkilendirme ve bunlarla ilgili çağrışımlarını kullanıp çıkarımlara ulaşabilmesi için dinleme

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

becerisi eğitimini alması gerekir. Öğrencilerin seviyelerine uygun etkinliklerle bu becerinin kazandırılması dinleme/izlemenin amacına ulaşmasını sağlayacak ve öğrenciyi aktif kılacaktır.

Türkçe dersinde öğrenciye anlama (dinleme-okuma), anlatma (konuşma-yazma) ve dil bilgisi alanlarıyla ilgili davranışların kazandırılması amaçlanır. Öğretmenin konuşması/yazması öğretmen için anlatma, öğrenciler için anlama etkinliği; öğrencinin konuşması/yazması, öğrenci için anlatma, öteki öğrenciler ve öğretmen için ise anlama etkinliğidir. Bu gerçekten yola çıkıldığında anlama (dinleme-okuma), anlatma (konuşma-yazma) etkinlikleri birbirinden ayrı düşünülemez. Yapılan bu çalışmada dinleme becerisinin diğer dil beceri alanlarıyla ilişkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Anlatma becerilerinin gelişmesi için anlama becerilerinin gelişmesi gerektiği vurgulanmıştır.

İletişimin temeli olan konuşma, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan temel beceridir. Konuşmanın öğrenilmesi ve gelişebilmesi için dinlemenin öğrenilmesi gerekir. Konuşma becerisi, dinlemeden sonra kazanılan ve en çok kullanılan beceri alanıdır. Birey, konuşmayı doğrudan sonra öğrenmeye başlar. Sesleri dinlemeyle başlayan bu süreç, duygu ve düşüncelerin sözcüklerle anlatılmasıyla devam eder. Bu nedenle sözlü anlatımın gerçekleştirilmesi için dinlemenin öğrenilmesi gerekir.

Konuşmanın oluşumu diğer becerilere göre daha karmaşık bir yapıya sahiptir. Konuşma sırasında birçok organ görevlidir. Bu organlar içinde beyin ve kulağın önemini belirtmek gerekir. Beyinde ya da kulakta herhangi bir sorunun olması konuşmayı olumsuz etkiler. Buna sebep, konuşmayı oluşturan dinlemenin öncelikle sağlıklı bir beyin ve kulakla ilgili olmasıdır.

İnsanlar konuşmacının duygu ve düşüncelerini öğrenebilmek için dinlemeye başvururlar. Bu nedenle dinleyicinin dinlemeye hazırlıklı olması gerekir. Dinleyici konuşmayı açık ve aktif bir zihinle dinlemelidir. Dinleyici, dinleme esnasında dikkat dağıtıcı unsurlara maruz kalır. Dikkatinin dağılma sebebi, konuşma hızı ile dinleme/anlama hızı arasındaki farktır. Bu farkı en aza indirmek için dinleyicilerin, zihinlerinde boş kalan kısmı dinlenen konuşmayla ilgili çağrışımlarla doldurmaları gerekir.

Konuşma anlık gerçekleşen bir bilgi alış verişidir. Bu yüzden dinleyici, dinlemede tekrarın söz konusu olmadığını bilmeli, bu durumu göz önünde bulundurmalı, konuşmayı zamanında dinlemeli ve anlamalıdır.

Dinleyicinin tutum ve davranışları konuşmacıyı ve konuşmayı etkiler. Dinleyici, konuşmacıyı durdurup soracağı sorularla yönlendirebilir. Dinleyicinin konuşmacıyı yönlendirebilmesi için konuşmayı takip etmesi gerekir.

Konuşmada kullanılan kelimeler anlatılmak isteneni anlatmada yetersiz kalabilir. Konuşmacının sergileyeceği jest ve mimikler anlatılmak istenenin daha açık anlaşılmasını sağlayacaktır. Bu sebeple dinleyici sadece sözcükleri değil, konuşmacının beden dili hareketlerini izleyip anlayabilmelidir.

Okuma ve dinleme birbirine benzeyen anlama süreçleridir. Okuma, anlama becerisinin ikinci basamağıdır. Bu beceri, dinlemeden sonra kazanılan ve zamanla gelişen bir göz etkinliğidir. Bu becerinin gelişebilmesi için dinleme becerisinin gelişmiş olması gerekir. Dinlenen ve okunan kavramların zihinde oluşturduğu anlamlar aynıdır. Bu yüzden dinleme ve okuma birbirine benzeyen anlama süreçleridir.

Dinlemenin okuma becerisine göre avantaj ve dezavantajları vardır. Dinleyici, kısa bir sürede, konuşmacının farklı alanlarda ortaya koyduğu bilgi, duygu ve düşüncelerini öğrenebilir. Bir okuyucu ise aynı bilgileri bir kitaptan okurken daha fazla zaman ayıracaktır. Dinleme sırasında anında alınan geri bildirimler, dinleyicinin sorularına cevap bulmasına, bilgilerini pekiştirmesine,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

yanlış anlaşılabilir ya da anlaşılmayan noktaların aydınlatılmasına imkân tanır. Anlaşılmayan noktalarda dinleyicinin soru sorması bile mümkündür. Dinlemenin okumaya göre bir başka avantajı da dinleyicinin konuşmacıyı dinlerken göstereceği uygun beden dili hareketleri ile konuşmacının söylediklerinin daha etkili anlaşılmasına olanak tanması ve böylece dinlemeden üst düzeyde faydalanabilmesidir. Dinlemenin okumaya göre dezavantajlarından biri, okumada bilgilerin yazıyla kayıt altına alınmış olması, dinlemede ise çoğunlukla bilgilerin kaydedilememesidir. Söylenen cümlelerin uzun, karmaşık ve düzenden uzak olması dinleyicinin anlamamasına sebep olabilir. Okumada ise metindeki cümlelerin genellikle düzenli olup uzun ve karmaşık olsalar bile yapılacak tekrarlar ile anlaşılması mümkündür. Dinlemede durma, geri dönme, tekrar etme, başka zamana erteleme, mekândan bağımsız hareket edebilme gibi durumlar söz konusu değildir. Oysa okuyucu, elindeki metni istediği zaman veya mekânda ve anlayabileceği okuma biçimine göre rahatça okuyabilir. Okuyucu istediği metne yönelebilirken dinleyici isteklerine göre seçim yapamayabilir. Böyle zorunlu durumlarda dinleyicinin konudan kopup dikkati farklı yönere kayabilir. Okumanın dinlemeye göre bir başka avantajı ise anlamada okuma hızının kontrol edilebilirken, dinlemede anlama hızının kontrol edilememesidir. Metnin ağırlığına ve türüne göre okuyucu okuma hızını belirler. Dinleyici ise konuşmacının konuşma hızını denetleyemeyeceğinden bir bakıma konuşmacıya bağımlı olacak ve konuşmacının konuşma hızı oranında bir anlama gerçekleştirecektir.

Birey, anlama becerisini dinleme ve okumayla geliştirir. Günümüzde kullanılan iletişim araçlarında görsellik ön plana çıkmıştır. Görsellik, izlemeyi gerektirir. Okuma materyallerinde yazıyı desteklemek amacıyla görsellik önemli bir yer tutar. Bu materyallerde kelimeler ve görseller birlikte okunur. Okuma, fiziksel ve zihinsel unsurların bütünleştiği bir anlama etkinliğidir. Okumaya göre dinlemede daha fazla dikkat gerekir. Okunan bir metinde okuyucunun dikkati kelimeler üzerinde yoğunlaşır. Dinleyici ise daha fazla uyarıcı arasından dikkatini dinlemeye yoğunlaştırır.

Dinleme de okuma gibi bilgi edinme ve zevk alma yollarından biridir. Dinleme ve okuma zihnin anlama kapasitesiyle ilgilidir. Dinleme becerisinde gerekli hedeflerin kazandırılması önemlidir. Zamanında kazanılmayan alışkanlıkların bir sonraki beceride kazanılması güçtür. Dilsel işaretler okuma ve dinlemede aynıdır. Bu yüzden okuma öğrenilmeden önce dinlemenin öğrenilmesi gerekir. Dinleme gibi okuma da etkinliklerle geliştirilebilir. Dinlemeyle ilgili yapılacak her etkinlik anlama becerisini geliştireceği için okumanın gelişimine katkı sağlayacaktır.

Yazma diğer becerileri alanlarından sonra kazanılan bir beceridir. Birey, anlatma becerisine konuşmayla başlar yazmayla devam eder. Anlatma becerisinin tamamlanabilmesi için dinleme becerisine ihtiyaç vardır. İnsanlar hayatlarındaki birçok bilgiyi dinleyerek kazanırlar. Farklı duygu ve düşüncelerin öğrenilmesi yazılı anlatımın gelişmesine katkıda bulunur. Dinlemeyle öğrenilen bilgilerin kalıcılığını sağlamak için yazma etkinliklerine başvurulmalıdır.

Dinleme ve yazma becerileri birbirine uzak etkinlik alanlarıdır. Yazmanın gelişimi için dinlemeye ihtiyaç vardır. Bir şeyleri yazılı olarak anlatabilmek için öncelikle anlama becerisinin yetersiz olmaması gerekir. Anlama becerisi gelişmiş bir birey duygu, düşünce, hayal ve tasarımlarını; dinleme/izlemeyle elde ettiği kazanımları kolay ve uygun bir biçimde yazıya dökebilecektir.

Her duyulan dinlenilmez, dinlenenlerse her zaman anlaşılmaz. Buna konuşma hızıyla dinleme hızı arasındaki fark sebep olabilir. Bu farkı, dinleme esnasında not tutarak azaltmak ve böylece dinlemeye etkisi olması bakımından yazmadan faydalanmak mümkündür.

Dinlemeyi engelleyen birçok sebep bulunur. Bu sebepler, dinleme süresini ve dinleyiciyi etkiler. Bir konuşmanın anlaşılmasının dinleyiciye de bağlı olduğu bilinmelidir. Bundan dolayı

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

dinleyicinin uyması gereken bazı kurallar vardır. Bu kurallar ile birlikte iyi bir dinleyicide bulunması gereken özellikler öğrencilere kazandırılmalıdır. Dinlemeyi zorlaştıran sebepler arasında dinleyiciden kaynaklanan engellerin de göz önünde bulundurulması gerekir. Dinleyici, bir konuşmayı etkili bir şekilde anlayabilmek için kişisel sorunlar, ilgi ve ihtiyaçlarını bir kenara bırakmalıdır.

Dinleme eğitimi verilirken dinleme becerisinin gelişiminin yanında diğer beceri alanlarının da geliştirilmesine özen gösterilmelidir. Dinlediğini anlama becerisini geliştirmek için dinleme eğitiminde kullanılan yöntem, teknik ve stratejilerden faydalanılmalıdır. Dinleme becerisinin amacına uygun etkinlikler planlanmalıdır. Dinleme eğitiminde öğrencilere önce nasıl dinleyecekleri öğretilmelidir. Bunda öğrenci kadar öğretmene de büyük sorumluluklar düşmektedir.

KAYNAKÇA

- ALPEREN, N. (2001). *Türkçe Okuma ve Yazma Eğitimi Rehberi*. Ankara: Alperen Yayınları.
- BALTAŞ, A. (2009). *Üstün Başarı*. 27. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- DEMİREL, Ö. (1999). *İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi*, İstanbul: MEB Yay.
- DOĞAN, Y. (2012). *Dinleme Eğitimi*. (2. Baskı), Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- EMİROĞLU, S. (2013). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Dinleme Sorunlarına İlişkin Görüşleri. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Türkçenin Eğitimi Öğretimi Özel Sayısı, 11, 269-307.
- GİRGİN, M. Cem, (2006). İşitme Engelli Çocukların Konuşma Edinimi Eğitiminde Dinleme Becerilerinin Önemi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*. 7 (1) 15-28.
- GÖĞÜŞ, B. (1978). *Orta Dereceli Okullarımızda Türkçe ve Yazın Eğitimi*. Ankara: Gül Yayınevi.
- MEB, (2006). *İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı*. Devlet Kitapları Müdürlüğü. Ankara.
- ÖZBAY, M. (2009). *Bir Dil Becerisi Olarak Dinleme Eğitimi*, Ankara: Öncü Kitap.
- ÖZBAY, M. vd. (2011). *Yazma Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- ÖZDEMİR, E. (1987). *İlkokul Öğretmenleri İçin Türkçe Öğretimi Klavuzu*, İstanbul: İnkılap kitabevi.
- SEVER, S. (2011). *Türkçe Öğretimi ve Tam Öğrenme*. 5. Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık.
- TAŞER, S. (2012), *Konuşma Eğitimi*, İstanbul: Pegasus Yayınevi.
- TEMİZYÜREK, F. vd. (2011). *Konuşma Eğitimi*. (2. Baskı), Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- WALKER, B., SHİPPEN, M. E., ALBERTO, P., HOUCHİNS, D. E., & CİHAK, D. F. (2005). Using the Expressive Writing Program to Improve the Writing Skills of High School Students with Learning Disabilities, *Learning Disabilities Research & Practice*, 20 (3): 175–183.
- YALÇIN, A. (2002). *Türkçe Öğretim Yöntemleri-Yeni Yaklaşımlar*. Ankara: Akçağ Basım Yayıncılık.
- YANGIN, B. (1999). *Dinlediğini Anlama Becerisini Geliştirmede Elves Yönteminin Etkisi*. Hacettepe üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

